

Robert Šimůnek a kol. *Krajiny barokních Čech.* (Praha: NLN – Historický ústav AV ČR 2022.) 328 s. ISBN 978-80-7422-860-5.

Zkoumání barokní krajiny je do jisté míry módním tématem, kterému se i v české historiografii věnuje stále více badatelů spojujících raněnovověké dějiny umění, životního prostředí, měst, šlechtické reprezentace i hospodářství. Další devízou uvedeného zkoumání je funkční propojování regionálních struktur a (celo)zemského pohledu, mikrosvěta raněnovověkého venkova a makrosvěta panství či právě zemského měřítka, přičemž důležité je i zhodnocení role státu a jeho vlivu na krajinu, ať už šlo o podporu manufaktur, nebo postupné budování infrastruktury (splavnování řek, výstavba císařských silnic apod.). Právě toto „vlomení se“ státních orgánů a nařízení do dosud autonomního světa české a moravské vesnice spadá do barokního období, ačkoli to má s barokem jako uměleckým směrem jen pramálo společného. Název „barokní krajina“ – a takto je užíván i v recenzované publikaci – je spíše ekvivalentem krajiny v době 17. a 18. století, kdy již má české a moravské prostředí za sebou první smělé zásahy do přírodního prostředí spadající do doby renesance (odlesňování v souvislosti s důlní činností, budování rybníčních soustav atd.), ale ještě v něm nenastoupila naplno industrializace a intenzifikace zemědělství.

Bádání o barokní krajině však umožňuje také smysluplně a rovnocenně propojit humanitní a přírodní vědy, ať už jde o vědy věnující se přírodě živé (botaniku, zoologii), nebo neživé (geologii). Na to vše je navíc možné aplikovat počítačové programy, jež v mnohém ulehčují práci a vytvářejí ze změní dat srozumitelné a snadněji aplikovatelné výstupy. Digitální kartografie a geoinformatika se tak staly nedílnou součástí výzkumu české a moravské krajiny raného novověku. Potenciál budoucího bádání je proto téměř nekonečný. A právě v oblasti propojování společenských a přírodních věd není možné pominout jméno prof. Evy Semotanové, která stála u zrodu historické geografie a výzkumu krajin a která svou neúnavnou vědeckou činností nadále přispívá k jejímu rozvoji. Právě k jejím sedmdesátým narozeninám byla sestavena recenzovaná kniha.

Jejím cílem je postihnout hlavní druhy krajin, s nimiž se bylo možné setkat v Čechách 17. a 18. století. Toto množné číslo, tedy „krajiny“, v knize nikde vysvětlené není, ačkoli se jedná o základní metodologické východisko celého díla. Jen z kontextu lze vytušit, že se autorům jednoduše barokní krajina rozpadá na krajinu reprezentativních šlechtických sídel a jejich bezprostředního okolí (Robert Šimůnek), na krajinu války (Eva Chodějovská, Tomáš Janata, Václav Matoušek), na krajinu zahrad a parků (Filip Paulus, Šárka Steinová, resp. Markéta Šantrůčková), posvátných míst (Jiří Kupka) či barokních lázní (Lucie Rychnová). Každá byla budována podle vlastní logiky a za svým svébytným účelem. Právě popsat a zhodnotit diverzitu barokních krajin a rozličné principy užívané při vytváření různých životních prostředí, to je podle mě asi hlavní poselství recenzované publikace. Osobně souhlasím s tím, že žádná česká barokní krajina jako celek budovaný podle všude stejných pravidel, všeobjímajících idejí či univerzálních dobových principů neexistuje, existují pouze krajiny barokních Čech (abych parafrazoval název knihy).

Většina z výše jmenovaných autorů se sice pokusila na úvod svého textu definovat a terminologicky vymezit českou barokní krajinu, většina z nich se však uchýlila k obecným frázím, jež se mnohdy opakují a odkazují v lepším případě na závěry zahra-

niční odborné literatury. Její význam pro české prostředí je přitom nanejvýš kontextuální: i když docházelo k aplikaci francouzských či anglických vzorů na českou krajinu, je třeba na ně nahlížet pomocí teorie o kulturním transferu, a nikoli jako na automatické a úplné přejímání či přenášení do českého prostoru.¹ Jinak lze snadno sklouznout k tomu, že si barokní krajinu (či krajiny) představujeme jako derivát idealizovaného obrazu bájně Arkádie, s mozaikou líbezných staveb umístěných do diverzifikovaných barevných ploch zemědělských plodin. Až s nekritickou oslavou sakrální krajiny kolem jihočeského Říмова a západočeského poutního místa Maria Loreto u Starého Hrozňatova se setkáváme v textu Jiřího Kupky, který považuji z tohoto hlediska za nejvíce problematický (aniž bych chtěl zpochybňovat estetické a náboženské kvality obou míst). Naopak velmi vysoko lze ocenit ty studie, které rozebírají konkrétní pramen, jenž následně interpretují, jako v případě obrazu Pietra Snayerse zobrazujícího obléhání Prachatic roku 1620, galerie thunovských sídel nacházející se v letohrádku vystavěném naproti hradu v Ledči nad Sázavou nebo topografie Bernarda Ferdinanda Erberga nazvané *Notitiae illustris regni Bohemiae* (1760). V prvním případě se autorský tým pokusil rozkrýt i pomocí geoinformatiky vznik prospektu Prachatic, který byl součástí obrazové série slavných bitev Karla Bonaventury Buquoye, a nalézt reálné místo, odkud byl malován. Ve druhém případě jde o představení sídel významného aristokratického rodu Thunů (či Thun-Hohensteinů) v Čechách a v Tyrolsku v napětí mezi vyobrazeními na stěnách ledečského letohrádku z doby kolem roku 1700 a dnešními představami o podobě daných lokalit;² ve třetím případě potom o genezi a stručný obsah topografie českého království od kraňského jezuita Bernarda Ferdinanda Erberga, který sepsal své populární dílo, aniž by kdy pobýval v české krajině.

Zkušenému editorovi Robertu Šimůnkovi se podařilo udržet vysokou úroveň všech textů recenzované publikace, jakkoli mezi nimi existují rozdíly. Kladně hodnotím zejména studii Lucie Rychnové, jež na sebe již dříve upozornila monografií o Jičínsku Františka Josefa Šlika.³ Tentokrát se věnovala baroknímu lázeňství, tedy tématu dosud trestuhodně opomíjenému. Jejím přínosem je hlavně propojení tohoto fenoménu s náboženským rozměrem života raněnovověkých Čech, a to na základě rozboru několika tisků, které propagovaly vybrané lokality s léčivou vodou. Autorka zároveň přiznává, že jde o idealizované pohledy, a hledá rozdíly mezi jednotlivými místy a jejich obrazem. Ten se vyvíjel v napětí mezi vírou v zázračné působení vody (zpravidla skrze místního světce) a mineralogickým rozбором životodárné tekutiny, který nastupoval jako nezbytná součást tohoto druhu literatury v průběhu 18. století a byl odrazem rozšiřování exaktních vědeckých metod. Podobně jako text Filipa Pauluse a Šárky Steinové⁴ i studie Lucie Rychnové postupuje od obecného úvodu ke konkrétním příkladům. V obou textech se jedná o představení vybraných lokalit: v prvním případě méně známých

¹ To ukázal velmi názorně např. Filip Binder, *Po stopách kultury, přírody a poznání. Zahraniční cesty české a rakouské šlechty mezi osvícenstvím a romantismem a jejich důsledky* (Praha: NLN, 2020).

² Autorem této studie je Robert Šimůnek, který tím navázal na rozsáhlý výzkum publikovaný v knize Robert Šimůnek, *Obraz šlechtického panství v Čechách 1500–1750* (Praha: NLN, 2018).

³ Lucie Rychnová, *František Josef Šlik a česká barokní krajina* (Praha: Scriptorium, 2020).

⁴ Tento příspěvek pracuje ve větší míře s archivním materiálem, především s Rodinným archivem Verdugo (SOA Plzeň, pracoviště Klášter) v případě Verdugovské zahrady pod Pražským hradem a s fondy Národního archivu Staré české místodržitelství, Finanční prokuratura a Stará manipulace.

pražských, zejména bastionových zahrad doby baroka, ve druhém lázeňských míst či lokalit se zázračným pramenem (Vraclav, Dobrá Voda u Hartmanic, Vápenný Podol aj.). Naopak potlačení obecných pasáží ve prospěch konkrétních příkladů je znakem příspěvku Markéty Šantrůčkové, jež vycházela ze svých starších studií o prostoru chotkovských a černínských panství (Kačina, Veltrusy, resp. Jemčina, Krásný Dvůr),⁵ která doplnila o Kladruby nad Labem a (náznakově) také o Slezské Rudoltice.⁶ Cílem jejího článku je postihnout kontinuitu a diskontinuitu v zahradním umění, proměnu pravidelné, formální zámecké zahrady v krajinářský zámecký park a pronikání barokních prvků (pravidelnosti, přímých os atd.) do pozdějších zahradních úprav počátku 19. století.

Kniha vyšla v edici Česká historie, kterou vydává Nakladatelství Lidové noviny (svazek 39) a odtud vychází jak sličná úprava, tak i řada omezení, z nichž ne všechna jsou čtenářsky příjemná. Poznámky nejsou pod čarou, ale v závěru knihy, kde tvoří většinu vědeckého aparátu, jenž celkově představuje více než třetinu svazku (s. 215–328). Dalším omezením, za nímž lze tušit snahu snížit výrobní náklady, je soustředění barevné přílohy, často nezbytné pro porozumění textu, do dvou sekcí, k nimž se čtenář musí neustále vracet. Množství, názornost i kvalitu reprodukcí (a to i těch černobílých) lze přitom pouze ocenit. Spíše rušivě než návodně pak působí tučným písmem zvýrazněná sousloví, jež mají avizovat téma dominantně pojednané v příslušném odstavci.

Celá kniha se snaží zachovat sevřenou koncepci, jež je reprezentována dlouhou úvodní kapitolou a krátkým zamyšlením na závěr, které by bylo možné dále rozpracovat, neboť téma „překrývání“ barokních krajin novými vrstvami je velmi produktivní a perspektivní. V obou případech vzal na sebe roli hlavního autora editor celého svazku Robert Šimůnek. Úvodní text chce čtenáři představit nejdůležitější prameny pro poznání barokních krajin a předestřít hlavní témata, která jsou s jejich studiem spojena. Jde o koncentrovanou stať, jejíž téma autor rozebral košatějším způsobem ve své vynikající knize z roku 2018;⁷ tentokrát však doplněnou o zajímavé postřehy Jitky Močičkové a Michala Vokurky. Jako celek působí recenzovaná kolektivní monografie kompaktně, což je vždy hlavním cílem podobných projektů. Přispělo k tomu i přísné vymezení ústředního tématu, jež je spojené s vědeckou dráhou prof. Semotanové a které určilo i výběr přispěvatelů. Jinak nelze pochybovat o tom, že by byl zástup gratulantů mnohem větší.

Jiří Hrbek

 <https://orcid.org/0000-0002-1231-7684>

⁵ Zdeněk Lipský, Markéta Šantrůčková, Martin Weber a kol. *Vývoj krajiny Novohradska a Žehušicka ve středních Čechách* (Praha: Karolinum, 2011); Markéta Šantrůčková, *Krajinářská tvorba Jana Rudolfa Černína. Vznik a vývoj parků v Krásném Dvoře, Jemčině, Petrohradě a Chudenicích* (Praha: Karolinum, 2014).

⁶ Zahrada ve Slezských Rudolticích do výčtu poněkud nezapadá, což si patrně uvědomila i sama autorka. K této zahradě například Milan Myška, *Hrabě Hodic a jeho svět. Zámecká kultura ve Slezsku mezi barokem a osvícenstvím* (Ostrava: FF OU, 2011), 127–139.

⁷ R. Šimůnek, *Obraz šlechtického panství v Čechách 1500–1750*.